META GĦABET L-ISTILLA TAL-FIDDA FL-GĦAR TA' BETLEĦEM (1847)

Noel Muscat OFM

L-istorja ta' l-Art Imqaddsa hi marbuta ħaġa waħda ma' l-istorja ta' l-Ewropa Kristjana. Għalkemm ir-Rivoluzzjoni Franċiża tat daqqa ta' giljottina lill-karattru Kristjan tal-kultura Ewropea, li saret waħda lajka jekk mhux ukoll anti-klerikali, b'effetti li għadna nħossuhom sallum, l-istorja tas-sekli ta' qabel kienet waħda ta' rabta intima bejn il-patrijiet Franġiskani fl-Art Imqaddsa u l-mexxejja politiċi tan-nazzjonijiet Kattoliċi ta' l-Ewropa,

partikolarment il-monarkiji ta' Spanja u l-Portugal, il-monarkija u mbagħad repubblika ta' Franza, il-monarkija tal-Belġju, il-monarkija ta' Napli u Sqallija, il-fewdu ta' l-istess renju li kienu jżommu l-Kavallieri ta' San Ġwann f'Malta, u r-repubbliki ta' Genova u Venezia. Għidna kemm-il darba li ċ-Ċenaklu nxtara għall-Franġiskani mir-re Roberto d'Anjou ta' Napli fl-1335. Dawn il-qawwiet politiċi kienu strumentali biex għenu lill-Franġiskani jżommu posthom fl-Art Imqaddsa, fi żmien meta kienu mheddin minn diversi perikli, fosthom l-inkursjoni Musulmana ta' l-Imperu Tork-Ottoman, li ħakem il-Palestina għal 400 sena sħaħ (1517-1917).
L-Imperu Ottoman kellu ċ-ċentru tiegħu fil-belt ta' Kostantinopli (illum Istanbul). Malli t-Torok kienu ħakmu l-Palestina, is-sultan Mehmet II iddikjara li huma jagħrfu bħala rappreżentant uffiċjali tal-Kristjani fil-Palestina lill-Knisja Griega Ortodossa, li għandha l-Patrijarka Ekumeniku tagħha residenti f'Kostantinopli. Dan kien ifisser li, għall-Franġiskani u għall-Knisja Kattolika (jew Latina) beda żmien iebes, u għaldaqstant il-Franġiskani kienu spiss jirrikorru għall-ambaxxaturi tal-pajjiżi Ewropej quddiem is-«Sublime Porta» ta' Kostantinopli, biex jaqbżu għad-drittijiet tal-Kattoliċi kontra l-inkursjoni tal-Griegi Ortodossi, li sabu appoġġ doppjament, l-ewwelnett għax kienu ċittadini ta' l-Imperu Ottoman, u t-tieni għax maż-żmien ġew protetti mill-Imperu taz-Tzar tar-Russja, f'Moska. Hu f'dan id-dawl li rridu naraw issa l-iżviluppi xejn sbieħ għall-Franġiskani fl-Art Imqaddsa matul is-seklu 19.

Il-misteru ta' l-istilla ta' l-Għar ta' Betleħem

It-Torok Ottomani kienu bdew il-ħakma tagħhom fil-Palestina b'intenzjonijiet tajbin. Kien Suleiman il-Manjifiku li fl-1539-1542 reġa' bena s-swar ta' madwar Ġerusalemm li għadna ngawduhom sallum. Imma mbagħad l-Imperu Tork Ottoman malajr waqa' f'dekadenza u korruzzjoni kbira, hekk li l-uniku skop tagħhom kien li jisfruttaw u

jisolħu r-reġjun kollu tal-Palestina, li ħallewha fil-miżerja. Il-belt ta' Betleħem kienet, għal 400 sena sħaħ, vittma tal-gvern korrott tat-Torok Ottomani, li parti sostanzjali mill-inġustizzji li ġab kienet il-firda dejjem aktar kerha bejn il-Latini, jew Kattoliċi, rappreżentati mill-Franġiskani, u l-knejjes Orjentali l-oħrajn, l-aktar il-knisja Griega Ortodossa u l-knisja Armena Ortodossa. Il-ġlieda kienet iċċentrata fuq min kellu dritt li jiddikjara bħala proprjetà tiegħu l-Bażilika tan-Nativită.

Sa mill-1347, il-Patrijiet Franġiskani kienu akkwistaw il-permess li juffiċjaw u jgħixu maġenb il-Bażilika u tal-Grotta tan-Nativită. Patri Gerardo Calveti, Gwardjan ta' l-Għolja ta' Sijon, kien għamel vjaġġ fl-Ewropa lejn tmiem is-seklu 14, biex iħeġġeġ lill-prinċpijiet Kristjani jgħinu b'offerti fir-restawr ta' dan is-santwarju hekk importanti għall-kristjanità. Fl-1479 il-Gwardjan Patri Giovanni Tomacelli kien ikkonvinċa lir-re Philippe (Filippo il Buono) ta' Borgogne, u lir-re Edward IV ta' l-Ingilterra, biex iħallsu minn buthom ir-restawr tas-saqaf tal-Bażilika. Dawn il-fatti kollha, ikkonfermati minn firmani mogħtijin mis-slaten Mamelukki, jikkonfermaw id-drittijiet li kienu ġew akkwistati mil-Latini, li kienu diġà preżenti fil-Bażilika fi żmien il-Kruċjati permezz tal-Kanoniċi Regolari ta' Santu Wistin li kienu juffiċjaw dan il-post qaddis. Wara li Saladin kien okkupa l-Art Imqaddsa u keċċa lill-Kruċjati minn Betleħem u Ġerusalemm fl-1187, il-Franġiskani kienu daħlu biex jimlew il-vojt li kien tħalla fi żminijiet meta l-Bażilika tan-Nativită kienet tkun magħluqa mill-awtoritajiet Musulmani. Mis-seklu 16, iżda, jiġifieri minn meta t-Torok Ottomani akkwistaw il-gvern tal-Palestina, l-affarijiet bdew jinbidlu għall-Franġiskani. Il-monaċi Griegi Ortodossi bdew jippretendu li, billi huma kienu sudditi ta' l-Imperu Tork Ottoman, kellhom jingħataw lilhom id-drittijiet ta' akkwist tal-Postijiet Qaddisa u ta' l-uffiċjatura liturġika tagħhom. Beda żmien iebes li fih is-santwarji, u l-aktar il-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu u l-Bażilika ta' Betleħem, bdew jgħaddu minn id għal oħra skont kemm kull parti kien jirnexxilha tħallas lis-«Sublime Porta» li kienet tqis lilha nnifisha bħala proprjetarja assoluta tas-santwarji Kristjani fl-Art Imqaddsa.

Fl-1537 Suleiman II, li kien jinsab fi gwerra kontra r-repubblika marittima ta' Genova li kienet qerditlu l-flotta, bħala tpattija ta' dan l-għemil ta' gwerra, qabad il-Franġiskani ta' Ġerusalemm u ta' Betleħem u qafilhom il-ħabs fit-Torri ta' David (Ċittadella) ta' Ġerusalemm, u mbagħad bagħathom Damasku, fejn żammhom maqfulin għal tliet snin. Fl-1551 it-Torok Ottomani keċċew lill-Franġiskani definittivament miċ-Ċenaklu, l-ewwel kunvent tal-Kustodja Franġiskana, u dawn kellhom iwaqqfu ċ-ċentru fil-kunvent ta' San Salvatur, fejn għadu sallum jgħix il-Patri Kustodju ta' l-Art Imqaddsa.

Fl-1669 it-Torok Ottomani rnexxielhom jagħmlu rebħa fuq il-qawwiet tas-Serenissima repubblika ta' Venezia, u għall-Franġiskani fl-Art Imqaddsa beda żmien iebes tassew. Fil-fatt is-«Sublime Porta» awtorizzat lill-Griegi Ortodossi biex jieħdu huma f'idejhom il-pussess tal-Grotta tan-Nativită. Wara ħafna trattattivi u flejjes kbar li ħallsu l-prinċpijiet Kristjani, il-Franġiskani rnexxielhom jerġgħu jakkwistaw il-Grotta f'idejhom fl-1690.

Fl-1717 il-Franġiskani waħħlu fuq il-post fejn it-tradizzjoni timmarka t-twelid ta' Ġesù stilla tal-fidda, biex tieħu post stilla aktar qadima. Din l-istilla tal-fidda, li kien fiha (kif għad fiha sallum) erbatax-il ponta, simbolu ta' l-erbatax-il nisel ta' Ġesù, iġġib il-kliem Latini

«Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est. 1717» (Hawnhekk, mill-Verġni Marija, Ġesù Kristu ġie mwieled. 1717). Din l-istilla kienet l-akbar prova tal-fatt li l-altar tan-Nativitá kien proprjetà esklusiva tal-Franġiskani u li kellhom id-dritt li juffiċjaw fuqu. Rajna f'artikli passati kif, fis-sena 1757 il-Griegi Ortodossi rnexxielhom jaħtfu diversi santwarji minn idejn il-Franġiskani wara l-inkwiet li qam fil-lejl ta' Ħadd il-Palm ta' dik is-sena. Fost dawn is-santwarji l-Griegi ħatfu taħt idejhom diversi partijiet tal-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu, il-kripta tal-Qabar tal-Verġni Marija fil-Wied ta' Ġosafat, u l-Bażilika tan-Nativitá f'Betleħem, bl-altar tan-Nativitá fil-Grotta ta' l-istess Bażilika. Il-Franġiskani tħallew juffiċjaw biss fir-rokna ta' l-Għar li fiha hemm il-Maxtura u l-altar ta' l-Adorazzjoni tal-Maġi. Għall-Franġiskani l-affarijiet baqgħu sejrin għall-agħar, l-aktar bħala effett tar-Rivoluzzjoni Franċiża, u tas-sistemi ta' gvern lajċi li ħakmu l-Ewropa matul is-seklu 19. Fejn qabel il-prinċpijiet Kristjani ta' l-Ewropa kienu dejjem jgħinu lill-Franġiskani biex jerġgħu jakkwistaw is-Santwarji meħudin minn taħt idejhom, ukoll billi jerġgħu jixtruhom lura b'somom kbar ta' flus, matul is-seklu 19 din l-għajnuna nixfet għal kollox minħabba l-indifferenza ta' l-istess gvernijiet ta' l-oċċident lejn il-kwestjoni ta' l-Art Imqaddsa. Dan għen biex il-Griegi Ortodossi jakkwistaw u jżommu bħala proprjetà bosta postijiet qaddisa li qabel kienu juffiċjawhom il-Franġiskani. Dan kienu jagħmluh quddiem l-awtoritajiet Ottomani wkoll billi jiffalsifikaw firmani li kienu jippreżentawhom bħala eqdem minn dawk akkwistati mill-Franġiskani. It-tensjoni bejn Latini (Franġiskani) u Griegi Ortodossi wasslet għal inkwiet kbir fl-1847, meta f'daqqa waħda sparixxiet minn taħt l-altar tan-

Nativitá l-istilla tal-fidda li hi l-akbar prova tad-drittijiet Latini fuq il-post. Dan il-ġest li ried iħassar kull tifkira Latina fil-Grotta wassal għal tensjoni wkoll fuq livell politiku internazzjonali. Fil-fatt, fl-1852 il-qawwiet Ewropej, l-aktar Franza, Piemonte u l-Ingilterra, alleati mat-Torok Ottomani, daħlu fi gwerra kontra t-Tzar tar-Russja. Il-gwerra kienet dik tal-Crimea. Il-kawża ewlenija ta' din il-gwerra kienet proprju ġejja mill-misteru ta' l-istilla tan-Nativitá li tneħħiet minn postha. Ir-Russja kienet daħlet biex tipproteġi lill-Griegi Ortodossi, kif kienet diġà għamlet fil-kwestjoni tar-restawr tal-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu wara l-ħruq ta' l-1808.

Wara ħafna protesti mill-gvern Franċiż, li fl-aħħar indaħal biex jaqbeż għad-drittijiet tal-Latini f'Betleħem, it-Torok Ottomani iddeċidew li l-Franġiskani kellhom id-dritt li jwaħħlu mill-ġdid l-istilla f'postha. Saret stilla ġdida tal-fidda, eżatt bħal dik li sparixxiet. Din l-istilla għadna narawha sal-ġurnata tallum taħt ta' l-altar tan-Nativitá, u għadhom jidhru ċari fiha l-kliem Latini u d-data 1717 li tikkonferma d-drittijiet Latini fuq il-Grotta (għalkemm isir minn kollox fit-tindif ta' l-istilla, li dritt tal-Griegi Ortodossi, biex dawn il-kelmiet u data jintfew hekk li jisparixxu għal kollox). L-istilla oriġinali sparixxiet għal kollox u baqa' misteru fejn ittieħdet. Imma ftit qabel l-1949 wieħed ġurnalista Lhudi li kien żar il-monasteru Grieg Ortodoss ta' Mar Saba, qrib Betleħem, kiteb li hu kien ra personalment din l-istilla moħbija f'dan il-monasteru fid-deżert. Tentattivi biex din l-istilla titneħħa saru kemm-il darba, kif għidna, u saħansitra fl-1950 kienu tneħħew l-imsiemer li kienu jżommuha marbuta ma' l-art.

Fil-Grotta tan-Nativitá, fil-fatt, il-Franġiskani rnexxielhom iżommu diversi drittijiet. Huma proprjetarji tat-taraġ tan-naħa tax-xellug ta' l-altar tan-Nativitá, li jinżel mill-kappellun tat-tramuntana tal-Bażilika, usurpat lill-Franġiskani mill-Armeni Ortodossi bejn l-1810 u l-1829. Huma wkoll proprjetarji tal-volta ta' l-Għar, li sofriet ħsarat kbar fit-terremot ta' l-1927, u tal-ħitan tal-ġnub ta' l-Għar, li huma mgħottijin minn dekorazzjoni fl-«amantio», materjal li jirreżisti għan-nirien, don tal-Marixxal Mac Mahon, President tar-Repubblika ta' Franza lill-Grotta wara li l-Għar inħaraq fl-1869, u li fuqu sallum għad hemm evidenti l-istemma Franġiskana u dik ta' l-Art Imqaddsa. Imbagħad, il-Franġiskani huma proprjetarji tal-Maxtura u ta' l-altar ta' l-Adorazzjoni tal-Maġi. Kuljum huma għandhom id-dritt li jinżlu f'purċissjoni fl-Għar tan-Nativitá, u jinċensaw l-istilla tal-fidda, il-Maxtura u l-altar tal-Maġi. Fuq l-altar tal-Maġi huma għandhom dritt li jiċċelebraw żewġ quddisiet kuljum, waħda fil-5 ta' filgħodu u l-oħra wara s-7.30 ta' filgħodu, wara li tintemm id-divina ewkaristija tal-Griegi Ortodossi, li jiċċelebraw fuq l-altar tan-Nativitá, fejn ukoll għandhom dritt jiċċelebraw l-Armeni Ortodossi.

Iċ-ċwievet tal-bieb ewlieni tal-Bażilika tan-Nativitá (il-bieb hekk imsejjaħ «ta' l-umiltà») huma tlieta, waħda għal kull komunità (Griegi Ortodossi, Latini [Franġiskani], Armeni Ortodossi), imma min għandu d-dritt li jiftaħ u jagħlaq il-bieb hu s-sagristan Grieg Ortodoss, li jrid iżda jiftaħ u jagħlaq mat-tokki tal-qanpiena l-kbira tal-kampnar tal-Knisja Latina ta' Santa Katerina, meta l-Franġiskani jdoqqu l-«Angelus».

Fil-25 ta' April 1873 il-monaċi Griegi Ortodossi wettqu attakk vjolenti ieħor fil-Grotta tan-Nativitá, li fih ferew tmien Franġiskani u farrku kull ma sabu quddiemhom. Bħala reazzjoni għal dan l-attakk vjolenti t-Torok Ottomani

ordnaw li fil-Grotta jkun hemm dejjem gwardja biex jikkontrolla li jkun hemm il-paċi fil-Grotta tan-Nativitā. Imma l-attakki kontra l-Franġiskani ma waqfux, hekk li attakk ieħor sar fl-1928. L-istess ħarsien ta' l-ordni pubbliku permezz tal-pulizija komplew jagħmluh l-Ingliżi meta kellhom il-Mandat fuq il-Palestina bejn l-1917 u l-1947, l-istess għamlet il-Ġordanja meta kienet sovrana fuq Betleħem u l-Palestina sa l-1967, l-istess għamel Israel waqt l-okkupazzjoni sa l-1995 u llum il-ġurnata għad hemm il-pulizija ta' l-Awtorità Palestinjana bl-istess mandat tal-ħarsien ta' l-ordni pubbliku fil-Grotta.

Id-definizzjoni ta' «Status Quo» fl-1862

Fl-1860, il-Ġeneral Aupick, l-ambaxxatur Franċiż quddiem is-«Sublime Porta», f'isem in-nazzjonijiet Kattoliċi kollha, talab lit-Torok Ottomani biex jerġgħu jirrestawraw id-drittijiet li kienu gawdew il-Franġiskani Latini fl-Art Imqaddsa għal sekli sħaħ, qabel l-1757. Il-gvern Ottoman, li kien bena relazzjonijiet tajbin ma' Franza, u li kien jaf li Franza kienet il-protettriċi l-aktar potenti tad-drittijiet Kattoliċi fl-Art Imqaddsa, kien lest li jreġġa' lura lill-Franġiskani għad-drittijiet li kienu jgawdu qabel l-1757 (il-pussess tal-Bażilika u l-Grotta tan-Nativitā, tal-Qabar tal-Verġni Marija, u tal-postijiet li kienu tilfu fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu). Imma ndaħal mill-ewwel it-Tzar tar-Russja Nikola, u ordna lis-sultan Tork biex ma jintroduċi l-ebda bidla fl-istat ta' kif kienu l-affarijiet fl-Art Imqaddsa, taħt piena li jikser ir-relazzjonijiet diplomatiċi li r-Russja kellha ma' l-Imperu Ottoman. It-Turkija kienet issa potenza dgħajfa ħafna u kienet waslet f'xifer iż-

żmien tagħha bħala Imperu, u kellha ċċedi quddiem il-pressjoni tar-Russja. Hekk hi iddikjarat li l-affarijiet fil-postijiet qaddisa ta' l-Art Imqaddsa kellhom jinżammu iffriżati kif kienu fl-1757, b'rispett lejn «Status quo» li ħadd ma kellu jmur kontrih fil-ġejjieni.
Dan kien ifisser li kulħadd jibqa' b'li kellu fl-1757. Is-sena 1862 timmarka ġrajja doloruża fil-preżenza Franġiskana fl-Art Imqaddsa, għax minn dik is-sena għabet kull tama li l-Kattoliċi xi darba jistgħu jerġgħu jakkwistaw id-drittijiet li kienu gawdew għal sekli sħaħ, bil-ħila ta' sagrifiċċji u tbatijiet mhux indifferenti min-naħa tal-Franġiskani, kustodji uffiċjali tas-santwarji f'isem il-Knisja Kattolika. Kif diġà rajna, il-qawwiet kollha politiċi li ħakmu jew iggvernaw il-Palestina (illum l-Istat ta' Israel u t-Territorji Awtonomi Palestinjani), dejjem irrispettaw din il-liġi ta' «Status quo» biex hekk tinżamm il-paċi bejn il-komunitajiet insara preżenti fl-Art Imqaddsa.
Ta' min jgħid li l-kwestjoni tal-Postijiet Qaddisa, ippreżentata quddiem il-«League of Nations», kienet tinkludi artiklu dwar il-ħtieġa li tinħoloq kummissjoni apposta biex issolvi l-kwestjoni. Fl-4 ta' Ġunju 1922 is-Santa Sede uriet li kellha riservi kbar dwar din il-kummissjoni, u talbet li tinħoloq kummissjoni permanenti iffurmata mill-Konsli residenti fil-Palestina. Fl-1 ta' Awwissu 1922 Lord Balfour ried li tinħoloq kummissjoni plenarja, li jkollha bħala president Amerikan Protestant, u jkollha tliet sottokummissjonijiet, Kristjana, Musulmana u Lhudija. Il-Kristjani jkollhom kummissjoni magħmula minn president Franċiż, flimkien ma' Taljan, Belga, Spanjol, Rumen, Grieg, Armen, Koptu u Abissin. Imma s-Santa Sede oġġezzjonat, għax rat li l-Kattoliċi fil-kummissjoni kienu f'minoranza. Balfour għaldaqstant irtira l-proposta tiegħu, u minn dak iż-żmien baqa' kollox kif kien.